

Kakastaréj

Útmutató

Fehér kabala

Tojásírás Gyimesbükken

A hímes tojás számos nép hitvilágában a húsvéti ünnepkör ősi, kultikus szimbóluma. Az újjászületés, a feltámadás jelképe, de ugyanakkor termékenység-szimbólum is. Lehetséges, hogy ősi hímes tojás szavunk is a nő és férfi kapcsolatra utal. A *hím* szó csak másodlagosan jelent díszet, a két fogalom szorosan összetartozik. Máig megőrzött népszokásunk, a húsvéthétfői locsolás is ezt jelképezi. A vízbevetés termékenységet varázsló szokás. Ehhez kapcsolódik az élet keletkezésének örök szimbóluma, a díszített tojás ajándékozása. *Úgy bánik vele, mint a hímes tojással* szólásunk abból a korból származhat, amikor a szaporodást általánosan az élet szimbólumának tekintették, és „komolyan vették” annak jelentőségét. Vigyázni kellett, ne-hogy eltörjön az ajándékba kapott, termékenységet, új életet jelképező hímes tojás.

A tojásdíszítés legrégebb módja a karcolás. Az ezzel a technikával díszített tojást *vakart* vagy *kotort tojás*nak nevezik. A növényi anyagban megfestett tojásra éles szerszámmal – kés, üvegdarab – karcolják a varázsjeleket. Fizikai erőt kíván, ezért főként férfiak gyakorolják. Általánosan elterjedt az írott tojás. Íróka segítségével, meleg viasszal írják a mintát a szobahőmérsékletű tojásra, utána festőlébe mártják. Ma is kedvelt a hagymahéjból főzött oldat. Szintén régi eljárás a metszés. A viasszal megírt tojást ecetben vagy savanyúkáposzta-lében órákig áztatják, ami – a megírt terület ki-

vételével – elmarja a tojáshéj felét. Magyar jellegzetesség a patkolt vagy vassalt hímes tojás. Ez esetben apró fémtárgyakat, patkókat szegeznek a tojáshéjra. Patkolt tojást kizárólag férfiak, kovácsmesterek készítenek.

Gyimesbükken a húsvéti hímes tojást nagypénteken írják. A hiedelem szerint a nagypénteken főzött és írott tojás nem romlik meg. Vannak olyan tájegységek, ahol különböző színűre festik a tojásokat, Gyimesben viszont csak a piros színt használják. Régebb növényi eredetű festékekkel festették a tojásokat. Ennek alapanyagát hagymahéj és piros anyagot tartalmazó bogycók képezték. Ma azonban már ezt az eljárást nem alkalmazzák, helyette bolti festőt használnak, amelyet a tasakon adott utasítások szerint készítenek el.

A piros színnek mágikus funkciót tulajdonítanak. Azt tartják, hogy azért piros a hímes tojás, mert a Golgotán felállított kereszt tövébe helyezett tojásokra Jézus Krisztusnak ráfolyt a vére. A mágikus piros a vér és a tűz színe, továbbá a megújulás, a szerelem, a tavasz, az öröm, a szabadság, a kicsírázó élet, s Jézus ki-ontott vére következtében a feltámadás és az örök élet jelképe. A piros szín szerencsét hoz, óv a betegségtől és a tüztől.

A tojásírás eszközeit házilag készítik el a tojást megírók. Az íróka, amelyet a gyimesiek *kescicének* neveznek a román *cheșiță* szóból eredően, az az eszköz, amellyel végrehajtják a tojásírás műveletét. Az íróka elkészítéséhez szükség-

van egy 10-15 cm hosszúságú, ceruza vastagságú botocskára vagy kifaragott fára, amelynek az egyik fele – a feje – valamivel vastagabb kell legyen, mint a nyele. Ezután egy fémcsövecskét kell készíteni, amely nyakának anyagát régen a piparéz képezte, mint legvékonyabb és legtartósabb fém. Mára ennek szerepét átvette a borotvakrém, fogkrém tubusán található fémdarab, illetve a cipőzsinór végén levő pléhfoglat. Ezt a 4-5 mm szélesre kivágott fémlapocskát rá kell csavarni egy tűre, és a tűt átvinni rajta. Lényeges, hogy a kis fémcső minél vékonyabb legyen, mert így egyenletesebben engedi majd át rajta a viaszt. Ezáltal maga az írás pontosabbá, szebbé válhat. Továbbá a csövet bele kell erősíteni a pálcika végébe, majd cérnával a fejhez kell rögzíteni. A csövecskén egy lószórt is áthúznak, hogy a híg viaszt egyenletesen engedje a tojás felületére.

A tojásíráshoz méhviaszt használnak, ebbe mártogatva a kescicét, egyenletes vonalakat húzva a tojás felületére. Ajánlatos több kescicének a használata, mivel munka közben a viasz úgymond belefagyhat az illető írókába, s akkor nem folytatható az írás. Ennek elkerülése végett több kescicét készítenek, így amikor az egyik pillanatnyilag használhatatlanná válik, akkor egy másikat vesznek kézbe. Ez idő alatt a használt kescicét, pontosabban annak *fejét* egy meleg viasszal teli edénybe teszik, így téve alkalmassá a későbbi írásra.

A megolvadt viaszba kormot kevernek, így az írás nyoma munka közben szemmel tartható. A tojás megírásának módszere: bal kézbe veszik a megírandó tojást, majd jobb kézzel írni kezdik a hímet. A tojás felületét beosztják: hosszá-

Ördöglérgye és lapi

Hóvirág

Virágos

Bojtágas

Kicsi csillag

Tekerőlevél

ban két körvonallal négy cikkre, majd ezeket nyolc, háromszöghöz hasonló fél-cikkre. Vannak olyan hímek, amelyeket további mezőkre kell osztani, azonban olyan is előfordul, hogy egyáltalán nem igényel beosztást, ilyen például a *vesztett útas* vagy a *tekerőlevél*. Ezután következik magának a mintának a tojásra való rárajzolása. Gyimesben leggyakrabban négy-öt mintát alkalmaznak, viszont óriási a motívumskála. A motívumokat a gyimesi asszonyok általában minta alapján rajzolják meg.

Az írás műveletét a tojások festése követi. Erre megfelelő festőt készítenek, amelyben kellő ideig hagyják a tojásokat. Miután a tojás átvette a festőle színt, kivesszük belőle, megszáritják és puha, felmelegített textilneművel áttörlik őket. Szalonnával átdörzsölve teszik fényessé a tojások felületét.

A tojást megíró személy kézügyességétől függ, hogy hány tojást ír meg. Gyimesbükben tevékenykednek olyan tojásíró asszonyok is, akik egy nap leforgása alatt akár kétszáz tojást is megírnak. Manapság már nagy mennyiségben, eladási szándékkal is írnak hímes tojást.

Gyimesbükben csak az írott tojás ismeretes, ritkán fordul elő, hogy leveles vagy egyéb eljárással festenek tojást. A tojásokat, amennyiben lehetséges, több éven keresztül megőrzik, de ez attól is függ, hogy az illető személy milyen jelentést tulajdonít az adott hímes tojásnak.

A húsvéti hímes tojás-használat nem csak a locsolás szokásán belül nyer értelmet, hiszen az azt követő tojásjátékoknak is része lehet. Ezekre a játékokra húsvét másodnapján kerül sor. Az ilyenkor kialakított játszóterekben legények

és leányok egyaránt részt vettek tojás- és egyéb játékokban, mint a *földlopózás*, a *virágozás*, a *fuccsozás* stb. A tojásjátékok közül megemlíthetjük a *tojáskocintást*, valamint a *tojásdobálást* is.

A gyimesi hímes tojás szerelmi ajándékként is funkcionál, a lányok kedvesüknek mindig szebb, különlegesebb írott tojást ajándékoznak. Nemcsak a lányok (fiúknak), hanem keresztanyák is ajándékoznak húsvéti hímes tojást keresztgyermeküknek. Ezeket az ajándéktojásokat húsvét vasárnapján adják át.

A tojásminták egy részét felfedezhetjük máshol is, pl. a hímezéseken. A gyimesi hímezésminták között is felbukkannak olyan elnevezések, mint a *kakastaréj*, *berbécsszarva*, *százközepű*. A tojásminták között előfordulnak vegyesen alkalmazott motívumok is, viszont sohasem úgy, hogy egy tojás felületén két külön ábra jelenik meg. Variánsokban találkozunk ezekkel.

A tojásminták nevezetét vizsgálva különböző kategóriákat állíthatunk fel. Ezek a következők:

1. Állatokkal kapcsolatos nevek: a *kakastaréj*, *fecskefarka*, *berbécsszarva*, *medvetalpa*, *kakukknyelve*, *békasegge*, *kégyönyelve*, *nyúlfüle*, *pankos* (pók), *kecskeköröm*, *báránylába*, *varjúlába*, *harkály csokánya*, *saskörme*.

2. Növényi eredetű nevek: *boldogasszony-lapi*, *ördögboroda*, *szilvavirág*, *csercse virág*, *szőlős*, *lapis*, *cserelapi*, *töltött rózsza*, *tulipános*, *békavirág*, *herelapi*, *gyöngyvirág* stb.

3. Használati tárgyokról elnevezett minták: *gereblyés*, *patkó*, *cifrakantár*, *vaskereszt*, *fűsűs*, *cserkabala*, *kupa* stb.

4. Homályos eredetű nevek: *ördögtérge*, *útavesztett* (*vesztett útas*), *útmu-*

tató, *keresztes*, *csillagos*, *brassai*, *borzaskati*.

5. Testrészek, öltözet: *szüves* (szives), *tenyér uja*, *mutogató*, *a juhász vitézkötése*.

6. Kombinált minták elnevezései: *ördögtérge-kupa*, *fenyőágas-gereblyés*, *töltött rózsa-ördögtérge*, *kupáspatkó*.

A Gyimesekben az egyik legnépszerűbb motívum a *töltött rózsza* vagy *csillag*, amely szoláris jelkép, de legalább ugyanolyan népszerű a *kakastaréj*, a *keresztesek* vagy a *tekerőlevél*. A mezőgazdasági eszközökhöz kapcsolódó minták is közkedveltek, mint például a *kapa* vagy a *gereblyés*. Többféle virágos minta is ismeretes, manapság elterjedőben vannak a szabadrajzolatú virágminták is. Gyakorik az állatok testrészeihez kötődő minták, ilyen a már említett *kakastaréj*, illetve *berbécsszarva*. Ezeknek rontás elleni szerepet tulajdonítanak.

Láthatjuk, hogy a tojásírás napjainkban is élő hagyomány, amely a húsvéti ünnepkörben nyer szerepet. Maga a tojásírás tradicionális módon történik, s habár az írott tojásokon néha megjelennek újabb, szabadrajzú minták, a gyimesiek leggyakrabban mégis az évszázadokon át megőrzött motívumkincset részesítik előnybe.

Salló Szilárd

A tojások a Csíki Székely Múzeum tulajdonát képezik.

A felvételeket Nagy Gyöngyvér készítette.

Töltött rózsza

Kantáros

Patkolt